

Els Castells de Ribes

En època medieval els comtes nomenaven uns vicaris o delegats que vivien als castells i que tenien com a funció defensar el seu territori. A poc a poc els vicaris aconseguiren que el càrrec fos hereditari; al s. XI es revoltaren contra els comtes i s'atribuïren la propietat dels castells. S'havia produït la revolució feudal. Els castells eren la manifestació arquitectònica del feudalisme. En ells radicava la força militar amb la qual els senyors obligaven els pagesos a pagar impostos, a fer serveis i a complir els seus manaments i judicis.

Si bé és veritat que al principi els pagesos es podien recollir als castells en cas de guerra, més tard, en esdevenir propietat privada dels senyors feudals aquest argument només s'utilitzava per a justificar que els pagesos haguessin de reconstruir-los o reparar-los.

El nostre terme tingué en l'edat mitjana fins a tres castells, el de Ribes, el castellet i el d'en Bernat Guillem. Dels tres, el primer és amplement conegut, però dels altres dos poca cosa se'n sabia, per això ens ha semblat que valia la pena d'escriure'n unes ratlles.

El Castell de Ribes. Està situat a Sota-ribes. Segons la carta de franquícies concedida als habitants del terme de Ribes, datada l'any 990, el castell va ser adquirit pel bisbe de Barcelona entre els anys 937 i 959. En aquest mateix document el bisbe disposà que els homes de Ribes havien d'encarregar-se de les obres de manteniment del castell. Un estudi recent sobre l'arquitectura del castell de Ribes ens diu que la torre és la part més antiga que se'n conserva i que data del s. X o primera meitat de l'XI (1).

Poc temps abans de 1294, d'una guerra entre Berenguer I de Ribes, castlà superior, i Ramon de Ribes, castlà inferior, el castell en va resultar destruït. L'any 1299 Ramon de Ribes exigia als ribetans que fessin la reparació del vall, del mur i de la resta del castell (2).

L'any 1364 Berenguer II de Ribes encomanà a Pere Fluvià l'habitació i fortalesa de Ribes, la qual consistia en una torre, un pati, un vall i una muralla (3). Com podem veure aquests elements no difereixen gaire dels que actualment conserva, ja que l'únic que ha desaparegut ha estat el vall i la muralla. El vall degué ésser terraplenat i s'ha dit que les pedres de la muralla serviren de material per a la construcció de l'Església Vella (4). Les noves formes de guerra i l'ús de canons feren perdre tot valor militar al castell; per això no és estrany que el 1620 el bisbe, senyor de Ribes, el donés a l'Ajuntament a canvi d'un cens anyal de dos capons i sis diners. A partir d'aquell moment serví de presó, botiga, Ajuntament, carnisseria, arxiu i magatzem de blat. Aquest ús continuat ha estat el que ha permés que s'hagi conservat fins avui. L'Ajun-

tament anava fent les reparacions que calien, com en 1627, any en què reparà la teulada de la torre (4).

El Castellot. Al cim de la muntanya que hi ha entre la Font d'en Zidro i la masia del Racó s'hi troben les runes d'un castell medieval poc conegut. Es trata d'un runam de parets que en alguna part s'alça més de dos metres d'altura; s'hi veuen encara sageteres i dos valls. La planta és trapezoïdal, d'aproximadament 27 per 22 metres, en el centre de la qual hi ha el que deuria ser un pati descobert.

Molt probablement es tracta del «castell nou» que edificà per viure-hi Ramon de Ribes a rel de la destrucció del Castell de Ribes cap allà l'any 1294. És una fortalesa amb murs de tàpia sobre una base de pedra seca que pot ser construïda ràpidament i que presenta un fort caràcter militar, molt adient a les circumstàncies bèliques del moment. Sembla que degué tenir poca durada a causa de la incomoditat que suposava l'estar en un lloc tan elevat i allunyat.

En 1501 se l'anomenava «Castellot de Ribes» i en 1726 «Castellot de la Font» fent referència a la coneguda Font d'en Zidro (4 bis).

Castell d'en Bernat Guillem de Ribes. Encastellades a la muntanyeta de sobre Can Baró hi ha unes runes molt malmeses, consisteixen en les restes d'una cambra i d'unes parets arrasades que delimiten un rectangle de 23 per 16 metres. Aquestes restes havien estat atribuïdes al Monestir de Sant Jeroni de Montolivet; el cert és que aquest monestir no estigué aquí sinó a la torre del Veguer (5).

Bernat Guillem de Ribes, successor de Ramon de Ribes, començà sense demanar permís als superiors a edificar el 1316 una fortalesa al puig que s'anomenava Llop Sanç i «que està sobre el lloc que en diuen el Clot» (6). El bisbe de Barcelona es queixà per aquesta construcció illegal però s'arribà a un acord: permeté a Bernat Guillem que acabés l'edifici però treient-li tot caràcter de fortalesa, és a dir fent que només edificqués fins a l'altura màxima que tenia en aquell moment, que cobrés l'edifici, per evitar que hi posés merlets, prohibint que hi fes vall, ampits i ballesteres i manant que tapiés les que ja havia fet.

En 1333 Bernat Guillem de Ribes projectava fer dues poblacions: una a Llop Sanç, a la vora mateix de la seva residència, i l'altra a Puigmoltó; només aquesta darrera es portà a la pràctica.

L'any 1339 esclataren discussions entre Bernat Guillem de Ribes per una part i Galceran de Ribes i el bisbe per l'altra. Bernat Guillem atacà els béns dels adversaris i fortificà la seva casa; com a conseqüència va ser excomunicat i el rei féu enderrocar la part fortificada de la seva residència. Poc després el bisbe enviava una lletra al rei dient: «... en Bernat Guillem, contra provisió e determinació e excecució ha tornada e obrada la Casa molt pus alta e ab major fortalesa que no era ans que vos senyor feéssets enderrocar so que per vostres comisaris enderrocat ne fo» (7). Pere III el Cerimoniós manà que a despeses de Bernat Guillem es tornés a deixar la seva casa en l'estat que s'havia

acordat en 1316. Al final devia tenir un caràcter mig defensiu mig de residència senyorial, segons semblen indicar uns fragments de columnetes de finestres gòtiques que s'hi han trobat (8) i el fet que en 1368 es parlava no de castell sinó de «la casa del Clot» al mateix temps que es deia a Berenguer de Ribes que la «havets e tents alsada ultra forma deguda e enbarbotada contra covinenses» (9), és a dir que encara mantenia un cert caràcter de fortalesa que no estava d'acord amb el conveni de 1316. L'any 1389 el bisbe adquirí el castell, però devia fer anys que era un munt de runes perquè el 1391, després que el vengués, el castell anomenat «Castell del Bernat Guillem» estava derruït i les seves pedres s'empraren en la construcció de les muralles que llavors es feien a la vila de Sitges (10).

S'ha dit que el castell d'en Bernat Guillem era el Castellot, la torre de La Serra o Ca l'Artigues del Palou. La documentació ho ha desmentit. La Serra és una masia benestant a la qual, com a la del Clot dels Frares, El Carç, Can Vidal de Vilanoveta i Can Bertran de Vilarrubia (Les Torres), s'hi afegí a finals del segle XVI o principis del XVII una torre per a defensar-se dels bandolers o de les incursions de pirates que tant sovintejaven en aquell temps. Ca l'Artigues del Palou és una antiga masia que conserva dues magnífiques arcades gòtiques de pedra; altres exemples d'arcs d'aquest tipus es conserven a Can Barones, Can Ramonet, Can Jordi en Martir i Can Quadres de la Timba.

Josep Miret i Mestre

Xavier Miret i Mestre

(1) Joan-Albert Adell i Eduard Riu: La torre de l'alta edat mitjana de Ribes (Garraf). Quaderns d'estudis medievals n.º 2, pp. 87-93.

(2) Arxiu Diocesà de Barcelona, Mensa Episcopal, Títol XI, n.º 10.

(3) A. D. B., M. E., Tít. XI, n.º 38.

(4) Antoni Bosch, article aparegut al programa de Festa Major de Sant Pere de 1948.

(4 bis) A. D. B., M. E., Tít. XI, n.º 79, confessió de Pere Soler i Arxiu de Protocols de Vilafranca, Notari Josep Soler, 6-IV-1726, confessió de Francesc i Joan Mestre.

(5) Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Notari Pere Roig: capbreu primer de vendes, 21 d'octubre de 1416.

(6) A. D. B., M. E., Tít. XI, n.º 12.

(7) A. D. B., Communium 1339-1341, fols. 21 v. i 35.

(8) J. Serra Ciré: La masia ibero-romana de Can Baró. «Eco de Sitges», 1-11-1974.

(9) A. D. B., M. E., Tít. XI, n.º 81, lletra salta.

(10) A. D. B., Communium 1391-1395, fol. 10.